

BŘEZEN 2017

ROMANOVOD

R O M S K Á D U Š E | CENA 20KČ

JAN CINA: JSEM GYPSY

ROZHOVOR

ROMŠTÍ UMĚLCI

TÉMA

CEIJA STOJKA

IN MEMORIAM

TERNE ČHAVE

ZVOU NA
LETOŠNÍ TURNE

MEZINÁRODNÍ DEN ROMŮ

Potřebujete doučování nebo hledáte stáž?

Romský stipendijní program pro studenty SŠ a VOŠ není jen o stipendiu!

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na jitka.votavova@romea.cz
a +420 257 329 667**

Stipendium pro romské studenty a studentky středních škol
a vyšších odborných škol (stipendium organizace ROMEA)

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUM FONDEN & VELUX FONDEN

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

**Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte
o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?**

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

[facebook.com/romanovodi](https://www.facebook.com/romanovodi), [facebook.com/sdruzeniromea](https://www.facebook.com/sdruzeniromea)

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

První, co většinu lidí napadne, když se jich zeptáte na romské umělce, budou pravděpodobně muzikanti. V březnovém čísle, které jsme věnovali právě umění, samozřejmě nemohou chybět – vydali jsme se ale i do dalších oborů a kromě známých tváří oslovili i ty, které zas tolik známé nejsou.

„Chtěla jsem s někým mluvit. Ale neměla jsem nikoho, kdo by mi naslouchal – no a papír je trpělivý,“ vyprávěla své editrice o tom, proč začala psát knihu vzpomínek na zážitky z koncentračních táborů spisovatelka a výtvarnice, rakouská Romka Ceija Stojka. Charismatická umělkyně už bohužel pro časopis Romano vodi vyprávět nemůže – zemřela před čtyřmi lety, tři měsíce před svými osmdesátými narozeninami. O vzpomínku na její život a dílo jsme proto požádali právě její editorku Karin Berger. A vyšlo to (čtete na dvojstránce 12–13)!

V redakci jsme také měli velmi milou návštěvu – mladého talentovaného herce, kterého v posledních měsících téměř nejde na televizních obrazovkách přehlédnout (naposledy jako svazáka a mafiána Josefa Šejbu v seriálu Svět pod hlavou, kde si zahrál vedle Ivana Trojana nebo Václava Neužila) – Jana Cinu. Jak vzpomíná na natáčení populární show Tvoje tvář má známý hlas nebo jak je na tom s romštinou, se dočtete v rozhovoru.

Představíme vám také nevidomou sochařku Boženu Příkrylovou, která naší redaktorce prozradila, jaké to je „vidět rukama“, podnikatele ve stavebnictví a malíře pro radost v jedné osobě Miroslava Baloga nebo varhaníka Kamila Vavreka. U hudby jsme se však ještě chvíli zdrželi – pozveme vás na devatenáctý ročník festivalu Khamoro nebo letošní koncertní štaci kapely Terne Čhave.

Nezapomněli jsme však ani na trochu dobré literatury – povídku Ivety Kokyové a druhý díl celoročního seriálu Karolíny Ryvolové o historii romské literatury.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 3/2017

3 Obsah / Editorial

4–6 Termínem „Gypsy“ jsem se označoval sám pro sebe, ne pro okolí

Rozhovor s Janem Cinou
Adéla Gálová

7 Nový romský folklor? Třeba beatbox na Youtube

Komentář
Kateřina Andršová

8–9 Oči mám skryté v dlaních

Profil sochařky Boženy Příkrylové
Stanislava Ondová

10–11 Miroslav Balog: Malíř romských tradic i popových hvězd

Příběh malíře Miroslava Baloga
Renata Kováčová

12–13 In memoriam: „Romňi“ Ceija Stojka

Osobnost
Karin Berger

14–15 Terne Čhave: Nespoutaná energie

Fotogalerie
Jana Baudyšová

16–17 Romský holocaust v dokumentu: dluh splacený (pouze) žánru / Romano holokaustos andro dokumentos: o adošagos, počimen (ča) sar žanros

Kultura / Recenze
Adéla Gálová

18–19 Hudba je propojení s Bohem / O bašaviben hin o del andro jilo

Příběh varhaníka Kamila Vavreka
Jana Šedivcová

20–21 Moje cesta do Kanady aneb jak jsem se naučila mít ráda turbulence / Miro drom andre Kanada, abo sar man sikhlihom te kamel o turbulenci

Povídka
Iveta Kokyová

22 Mezinárodní den Romů

Pozvánka
Líza Urbanová

23 První ohniska romské literatury

Kapitoly z dějin romské literatury
Karolína Ryvolová

Foto na přední obálce: Jan Cina (Petr Zewlakk Vrabec), foto na zadní obálce: Terne Čhave (Petr Zewlakk Vrabec)

Číslo: 3 / 2017
Ročník: XIV
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Redakce:
Renata Berkyová, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Jana
Šedivcová, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editorka:
Adéla Gálová
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

TERMÍNEM „GYPSY“ JSEM SE OZNAČKOVAL SÁM PRO SEBE, NE PRO OKOLÍ

Adéla Gálová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Přestože se Jan Čína (29) v posledních měsících nezastavil a pohybuje se převážně na filmovém place a v divadelní šatně, udělal si čas i na Romano Vodě. Svou typickou chlapeckou a svěží dikcí nám povídal o tom, jak kličkuje mezi komerčními projekty a alternativní tvorbou, co si myslí o angažovanosti umění i jak vnímá vlastní romství.

Začínal jste jako dětský moderátor pořadu Planeta Yo. Líbila se vám tehdejší produkce pro děti?

Do určitého věku. Nedávno jsem se s někým bavil o tom, že třeba Dáda Patrasová je tu už několik dekad a v dětských očích vypadá pořád stejně. Myslím, že tyhle „věčné“ postavy jsou něčím velmi zajímavé. U planety Yo jsme časem zjistili, že pořady jsou sice určené určité věkové kategorii, ale je pravidlem, že je

sledují i mladší děti. Vždycky chcete vidět něco, co je pro starší.

V souvislosti s Planetou Yo bych se ještě ráda zeptala na díl, kde se řešila uprchlická tematika. Byla z toho tehdy menší kauza. Vnímál jste to?

To se tehdy už netýkalo mě, mé kolegyně Marie Doležalové ale ano. V dětském pořadu veřejnoprávní televize se tedy objevilo téma lidí, kteří

žijí na jakési planetě ve vesmíru, na které už nadále nemohou být, a kterým poskytneme přístřeší na planetě Yo a pomůžeme jim. Takto hezky, dětsky, jednoduše, logicky. Následně se zvedla velká vlna rasismu. Pamatuji se, že Marie z toho byla tehdy velmi špatná. Navíc to bylo něco, co jí předepisoval scénář: nebyla tam za sebe. O to hůř to vnímala, protože by ji ve snu nenapadlo, že jí budou kvůli dětskému pořadu na planetě Yo chodit maily, ve kterých jí lidé nadávají.

Z toho, jakou formou o tom mluvíte, usuzují, že si myslíte, že by se to téma mělo patřičnou formou přibližovat i dětem.

Určitě. Čím více, tím lépe. Ideálně bez emocí a osobního zaujetí. Ať si každý vytvoří vlastní názor.

Vy jste se vloni kromě „artového“ seriálu Pustina objevil i v jedné velké zábavné show. Řešil jste svou účast v ní nebo to, jestli je její podoba v mezích vašeho vkusu?

Řešil, a to dlouho, protože nabídku spolupracovat jsem dostal už u první řady soutěže. Stále jsem se ptal sám sebe, co si o té show vlastně myslím. U hotové první řady české verze jsem se pak ovšem nachytil u toho, že účinkujícím závidím, že bych si spoustu z toho, co dělají, chtěl vyzkoušet taky.

Byl jste nakonec spokojený s výsledkem?

Vlastně ano. Největší přínos projektu pro mě vyplýval z toho, že jsem zjistil spoustu věcí sám o sobě. Jak „funguji“ v porovnání s ostatními, na co si musím dávat pozor, co mi jde a co naopak musím změnit. Bral jsem to jako otázku osobního růstu.

Dáte mi jeden příklad toho, co jste vyzpozoroval?

Nechte mě přemýšlet... Myslím, že jsem začal uvažovat více systematicky. Byl jsem tehdy, jak se říká, „král prokrastinace“, ale tenhle stres mě vycepoval. Naučil jsem se rozvrhnout si práci po hodinách a naordinovat si i odpočinek.

V show, o které je řeč, vystupoval jako jeden z porotců i režisér Jakub Kohák. Ten měl během první řady menší incident v souvislosti s humorně zamýšlenými narážkami na stereotyp o Romech, kteří kradou. Jak jste se k tomu stavěl?

Nevím, nakolik to můžeme řešit v médiích, tedy nakolik je to interní záležitost. Pokusím se to říct kulantně. Jde o to, že tohle jsem si vymínil jako podmínku. Dal jsem najevo, že takové žerty mi vadí. Producenti si toho byli

vědomi. Do podrobností přípravy pořadů úplně nevidím, ale jisté je, že výsledná podoba je vzhledem k tomu, že jde o předtočený pořad, i otázka střihu. U takových míst je tedy i na rozhodnutí střihače nebo režiséra, že tam ten moment zůstane. Vnímám jsem to ale rozhodně jako špatné, vůbec mi to nepřišlo vtipné.

Měl jste možnost o tom promluvit přímo s Jakubem Kohákem?

Vlastně moc ne. Poměrně striktně se tam dodržovala dělicí čára mezi účinkujícími a porotou. Kontakt s porotou jsme tedy moc neměli a já znám jako kolegyni jenom Ivu Pazderkovou. Porota chodí pouze na natáčení, má i vlastní šatnu. Každopádně nějak by to bývalo jistě šlo, já jsem za tím ale takzvaně nešel, nevyhledal jsem si ho, to je pravda. Je to dobrý důvod se ho na to někdy v budoucnu zeptat, takže vám děkuji za impuls.

Mluvíte romsky? Nebo rozumíte romštině pasivně?

Romsky nemluvím, i můj táta jen hodně špatně. Děda s babičkou před námi vnoučaty používali romštinu jako tajný jazyk. Co jsme neměly slyšet, řekli si romsky, s námi ale mluvili česky. Jedna sestřenice studovala romistiku, ale už se jí myslím aktivně nevěnuje.

Vy sám jste uvažoval o tom, že byste si k tématu třeba něco načetl? Táhlo vás to někdy k odbornějšímu poznávání, nebo vás romistická témata spíš míjejí?

To je téma na delší povídání, ale v podstatě je to tak, že naše rodina pochází ze čtyř sourozenců, z nichž tři si vzali Neromky. Takže ty etnické vazby jsou v rodině fifty-fifty. Ve mně se tudíž probouzejí hlavně, když jsem někde s nějakými Romy. Najednou si řeknu: no jo! Vždyť tohle jsem vlastně taky já! Celá rodina jela jednou do rodiště prarodičů na Slovensko. Já jsem tehdy bohužel nemohl, ale hrozně mě to mrzelo. Chtěl bych to ještě někdy napravit, protože tam žijí naši příbuzní – ne přímo v osadě, je to spíš romská vesnice. Navíc jsem vyrůstal na hudbě Idy Kellarové a už dlouho ve mně roste plán se s ní spojit, navázat nějakou spolupráci, nebo se s ní alespoň potkat. Ideálně si samozřejmě i zazpívat.

Co pro vás tedy romství znamená? Jak se s ním identifikujete?

To je dobrá otázka, ale nedokážu na ni úplně uspokojivě odpovědět. Jsou to nejspíš drobnosti. Silné momenty – třeba když jsme byli s dalšími romskými přáteli na festivalu Khamoro. Najednou jsem si uvědomil, že tam strašně tančíme a v tu chvíli jsem to jednoduše „cítil“. Nebo jsem byl v létě v San Francisku a šli jsme na bleší trh. Prodáváli tam náramky a já uviděl jeden s nápisem „Gypsy“. V tu chvíli jsem cítil, že ho musím mít. Ted' to možná může působit jako póza, „no jo, kluk si koupil nárameček Gypsy“, ale pro mě to byla důležitá věc, která byla v souladu s mým světem a pravidly, která jsem si vytvořil. Označkoval jsem se tím: ale sám pro sebe, ne na odiv okolí. Nebo jsme byli na DAMU, kde jsme měli projekt s německou divadelní školou. Během vzájemného představování jsem si uvědomil, že na tom mezinárodním poli najednou automaticky sahám k označení sebe sama jako „half a Gypsy“, že je pro mě důležité to říct. Samotného mě to zaskočilo: „aha, tak takhle to mám?“.

Říkáte „Gypsy“. Nedávno jsem mluvila s mladými Romy- vysokoškoláky o tom, jak intuitivně vnímají nuance mezi termíny „Rom“, „Cikán“, „Cigán“. Jak je vnímáte vy?

Dost rozdílně. Samotného by mě zajímalo, jestli v jiných jazycích je v tom

označení taky takový rozdíl. Myslím, že většina neromské společnosti používá slušné „Rom“ a neslušné „Cikán“. Mně samotnému je vlastní používat označení „Romák“ nebo „Cigoš“ a vnímám je vyložené pozitivně jako již zmiňované mezinárodní „Gypsy“. To mi přijde tak nějak přesné a zajímavé pro všechny zúčastněné strany.

Vy také takzvaně nevypadáte jako Rom – což je kritérium, podle něhož lidé často určují, kdo je a kdo není Romem. Mohl byste se tomu tedy případně i úplně vyhnout...

S mou novou popularitou je pro všechny zajímavé jednak to, že mám přitele, jednak to, že jsem poloviční Rom. Je zajímavé, že ta druhá věc jim přijde méně zajímavá. A to je samo o sobě „zajímavé“.

Myslíte, že sexuální orientace vzbuzuje v naší společnosti větší zájem?

Ano, zdá se, že je to mnohem efektnější téma. Už jsem o své orientaci v některých rozhovorech otevřeně mluvil, snažil jsem se konečně vysvětlit, že ani ona ani etnický původ pro mě nejsou „hlavní téma“. Necítím se tím být zajímavý, připadá mi to úplně normální. Když si teď ale povídáme, uvědomuji si, že to má možná smysl kvůli někomu, kdo je v podobné situaci. I proto jsem se k těm tématům vlastně začal vyjadřovat veřejněji. Třeba by má zkušenost mohla někomu pomoci, jinému zase pomoci zbavit se předsudků.

Přivádí mě to k otázce, která se v souvislosti s uměním řeší dlouhodobě: je a má být umění angažované, nebo stojí mimo jakékoli politické a/nebo morální kategorie?

Já vidím problém už v té kategorii „angažované umění“. To je vlastně dost obecný pojem a způsobů jak být angažovaný, jak někoho zaangažovat nebo se nechat zaangažovat je mnoho. Nakonec je to stejně vždycky otázka konkrétní osobnosti. Je rozdíl v tom, jak člověk věci myslí a co pak koná. Je to těžké... Pokusím se to uvést na příkladu herectví. Zjednodušeně.

Meryl Streepová třeba ve filmu Božská Florence hraje zpěvačku bez hudebního sluchu, která ale koná dobro, a i zde se dá najít angažovanost. Dala by se nazvat „dělejme bláznivé věci a žijme naplno“. To je taková umělecká obecná angažovanost nebo poslání. A pak tu máme herečku Meryl Streepovou na Zlatých Glóbech, kde měla, sama za sebe, protitrumpovský proslov. Pak se strhla taková ta vlna, „no jo, herci, zase do všeho kecají“. Nebo taková Lucie Bílá. Spousta lidí má pocit, že co řekne „Lucinka“, je obecně platné. Ale ona je jenom zpěvačka, která má nějaká svoje přesvědčení. To ale neznamená, že se podle nich máme řídit. Kdybych to bral ze své pozice herce, tak mám sice částečně prostor projevit svůj názor, částečně jsem ale jenom „mluvící hlava“, která říká, co je jí předepsáno.

A kdybych to zjednodušila třeba na otázku někdejších „režimních herců“, lidí, kteří hráli během diktatury a morální kategorie neřešili?

Já na to asi nedokážu odpovědět. Třeba teď všichni mluví o seriálu Bohéma, kde jsou zajímavé postavy řešící podobná dilemata. Já si to dokážu rozdělit asi takhle: něco dělá člověk autorsky, sám za sebe – třeba výtvarník nebo herec v autorském představení, kterým chce něco sdělit. A pak jsou chvíle jako ta, ve které se ocitl někdejší herec Štěpánek. V Bohémě je zobrazen jako člověk, který si situaci vyhodnotil tak, že bude

lepší se podvolit nějakému tlaku, aby neublížil třeba své rodině. Zároveň ale mohl uškodit spoustě dalších lidí. Víím, že vám pořád neodpovídám na otázku, ale v podstatě chci říct, že je to sice těžké, ale že si myslím, že pokud se pro to někdo vědomě rozhodne, dá se uměním nejen něco sdělit, ale třeba i změnit. Nebo se o to pokusit.

Myslíte si, že kdybyste byl oním „veřejně rozpoznatelným“ Romem, člověkem tmavší pleti, měnilo by to vaši situaci?

To nedokážu říct a pevně doufám, že ne.

Mladý člověk s vaší popularitou má jedinečnou možnost předávat své generaci „vzkazy“. Máte ambici ze své současné pozice za něco lobbovat?

Tu ambici mám, ale zároveň mám pocit, že si musím nejdřív zformulovat sám v sobě, co by to mělo být. Mně je 28 let a zdá se mi, že pořád trochu tápu. Už ale trochu tuším, co chci a co ne. S tou současnou větší „viditelností“ se to samozřejmě nabízí, navíc se mi i ozývají lidé, kteří by v rámci různých lobbování chtěli spojit síly. Čím dál tím víc přemýšlím o tom, co je to, za co bych se chtěl doopravdy brát. Neboli jsem spíš ve fázi mapování sama sebe a uvidíme, kam dospěju. Ty romské věci jsou ale určité jednou z věcí, které bych chtěl nějak pojmout – jen ještě přesně nevím, jak. ●

NOVÝ ROMSKÝ FOLKLOR? TŘEBA BEATBOX NA YOUTUBE

Kateřina Andršová / Foto: archiv autorky

Andro Roma bari kedva hin / sako baro lavutaris hin / sako kamel laches te bašavel..., zpívá se v dnes už zlidovělé písni Gejzy Horvátha. Znamená to zhruba tolik, že každý Rom je velký muzikant a každý touží po tom dobře hrát a zpívat. O romské muzikálnosti se toho traduje hodně, málokdy se ale mluví o okolnostech romského vztahu k hudbě a o paralelách u jiných národů.

Kdysi se totiž také říkalo „co Čech, to muzikant“. Zpívalo se na venkově i ve městech. Známy anglický cestovatel Charles Burney byl ohromen hudební úrovní kostelních produkcí a do svého cestovního deníku napsal obdivná slova o mimořádné muzikálnosti Čechů. V 18. století nebylo v Evropě dvorní kapely, v níž by se neuplatnil český muzikant; mnozí z nich se nesmazatelně vryli do dějin.

Když se ptám muzikantů, od koho se učí staré písničky, většinou odpoví, že je mají z internetu.

Jenže svět se změnil. Už se nezpívá. Domnívám se, že za ten úpadek společenského zpěvu může prudký rozvoj techniky a blahobytu a s ním i narůstající společenská izolace. Cítím, jak pomalu zaniká pospolitost a jak si žijeme své vlastní, izolované životy – bez živé hudby. Posloucháme muziku z YouTube a chytrých telefonů, ale zazpívat si nebo dokonce vymyslet vlastní písničku nás ani nenapadne. Vnímám i to, jak výrazně klesá zpěvnost dětí a zdá se mi, že se česká kultura pomalu, ale jistě stává nejen amuzikální, ale i asociální. Tím ovšem nechci říci, že hudba mizí všeobecně – stále naštěstí máme nadějně pěvce v kamenných divadlech, výborné muzikanty v orchestrech, špičkové pěvecké sbory. Domáci, lidové muzicírování se v Čechách téměř vytratilo. S živým folklórem se dnes můžeme setkat snad už jen na Moravě.

REFLEXE ROMSKÉ SOUČASNOSTI

Jak je tomu u Romů? Můžeme stále říkat „Co Rom, to muzikant“? Po staletí hrála hudba v životě Romů

důležitou úlohu. Kromě jiného byla významným zdrojem obživy. Romové vždycky žili pospolitě a muzicírování k jejich životu patřilo. Bez pořádné muziky se neobešla žádná oslava ani smuteční obřad. Romové mají v muzice nepochybně velký poklad, ačkoli to samozřejmě neznamená, že je muzikantem úplně každý. Myslím,

že ve srovnání se žalostným stavem české společnosti jsou na tom Romové nepoměrně lépe, i když se proměnily formy šíření hudby, nástrojové sestavy, repertoár i tradiční nástroje.

Staré písničky ustoupily do pozadí. Nahradily je nové, vypovídající o nové životní realitě. Hudební umění se už běžně nepředává z otce na syna, jak tomu bylo kdysi. Mladí plně využívají dostupnou techniku, a tak se nové písničky šíří po Facebooku a YouTube. Nemalým inspiračním zdrojem jsou

i hudební festivaly, na nichž můžeme slyšet hudbu Romů z celého světa. Zajímavá je ještě jedna proměna. Dříve bylo možné rozpoznat podle stylu, harmonizace, způsobu intonace i dialektu romštiny, odkud kapela pochází. To už je dnes obtížné. Když se ptám muzikantů, od koho se učí staré písničky, tak mi většinou odpoví, že je mají z internetu, na němž, mimochodem, můžeme najít skutečné hudební skvosty.

Po roce 1989 se otevřely hranice – i ty hudební – a přes romskou píseň se přehnala vlna salsy, reggae, hip hopu, beatboxu... Stále více se uplatňuje elektronika. Velké oblibě se těší písničky ovlivněné balkánskou rytmikou, na zábavách znějí písničky rumunských i ruských Romů. Globalizace nezadržitelně proniká i sem. Nejsem pesimista a nepovažuji to za úpadek romské hudby, jen za její hudební proměnu. To cenné, co dodává romské písni na autenticitě, jsou texty – texty ze života, citlivě reflektující radosti i smutky, životní realitu. Dokud si můžeme na otázku, zda vznikají nové písničky, jejichž texty promlouvají k srdcím posluchačů odpovědět kladně, pak romská píseň žije, a pokud žije romská píseň – žije i romský jazyk.

VÝZNAM HUDBY JE STEJNÝ PRO ROMY I PRO ČECHY

Co tedy mají Češi a Romové hudebně společného? Myslím, že kdysi to byl intenzivní vztah k hudbě. Zpívalo se všude: doma, při sešlostech, při práci i v hospodě. Stejně, jako je těžké najít lidového vypravěče pohádek, těžko už dnes najdeme skutečného lidového zpěváka. Proto je na místě otázka, jak dlouho budou mít Romové ve světě, který podléhá tak prudkým změnám, šanci si svou hudební hrdost podržet? ●

OČI MÁM SKRYTÉ V DLANÍCH

Stanislava Ondová / Foto: Jana Šustová

Úspěšnou umělkyni se stala už v osmnácti letech. Byť to tak sama nevnímala, její díla byla už tehdy vyhledávána, o čemž ostatně svědčí i nespočet autorských výstav. Přesto se Božena Příkrylová rozhodla dát před rozjetou kariérou přednost vlastní rodině. Dnes začíná znovu po letech tvořit.

Narodila se na Slovensku ve Spišské Nové Vsi před necelými čtyřiceti lety, pochází z osmi dětí. Zrakový handicap měla v rodině pouze ona. To ještě netušila, že i s diagnózou zeleného zákalu se z ní jednou stane ceněná umělkyně.

NEMĚLA JSEM ŽÁDNÉ KAMARÁDY

Jako malé nevidomé dítě byla Božena v rodině chráněna, občas až příliš, neměla žádné kamarády a nestýkala se ani s lidmi mimo svou rodinu. Na jedno oko byla slepá a na druhé měla světlocit, vnímala tedy, zda je den, noc, nebo jestli se nachází venku, či v místnosti. Aby si mohla hrát s kamarády venku, musela počkat, až vyrostle její mladší sestra, která se stala jejím vodičem a prostředníkem. Mladší sestra ji také přivedla mezi děti ze vsi. Teprve tehdy se její dětství začalo podobat dětství ostatních.

„SPECIÁLKA“ ZA MINULÉHO REŽIMU

Na počátku 80. let bylo nepředstavitelné, aby nevidomé dítě chodilo do mateřské nebo základní školy se speciálními osnovami. Zařízení pro zrakově postižené byla teprve v plenkách. „Před dvaceti lety byl handicap v romské rodině vnímán jinak než dnes. Maminka s tátou mě drželi doma pod zámek,“ vzpomíná na těžkou dobu a dodává, „to se změnilo až ke konci osmdesátek, kdy se začaly otevírat speciální školky a školy pro děti se zrakovým postižením“. Ve čtyřech letech začala Božena navštěvovat speciální mateřskou školku v Brně. Komunistická instituce byla podle jejího líčení velmi striktní, tvrdá a internátní. Pro malé dítě odmalička obklopené mateřskou láskou a neustálou péčí to bylo stresující. Vychovatelky dávaly romským dětem najevo, že jsou jiné. „Občas to připomínalo lágr,“ svěří se sochařka se svými pocity. Speciální školka jí však i mnohé dala, naučila

ji rozpoznávat tvary, učit se, objevila i svou první hmatovou knížku. Ze všeho nového a neznámého byla tenkrát velmi nadšená.

DOMŮ SE JÍ NECHTĚLO

Základní škola Boženu natolik bavila, že jako dítě nechtěla jezdit z internátní školy domů ani na prázdniny. „Pamatuji si, že nás spalo na třicet dětí v jedné místnosti, byla to vlastně dřívější kaple,“ vypráví Božena Příkrylová, která se v šesté třídě poprvé seznámila během hodiny výtvarné výchovy s keramikou. Tehdy ještě netušila, že keramická hlína ji bude provázet celý život. „Jednou za námi přišel učitel výtvarné výchovy, dal nám hlínu a řekl, ať z ní zkusíme něco vytvořit. Byla jsem nadšená! Zkoušela jsem různé přidávat vodu a hlínu, ředit a modelovat,“ vzpomíná na své začátky s úsměvem. Učitel záhy pochopil, že je dívka mimořádně nadaná. Dal jí proto volnou ruku. Po hmatu, který má paní Božena značně vyvinutý, začala tvořit svá první díla.

NOVÝ ŽIVOTNÍ ROZMĚR

Učitel výtvarné výchovy jednoho dne přivedl na hodinu sochaře Štěpána Axmana, který pak za Boženu začal pravidelně docházet. V jejím díle vyzníval nadání netypické pro běžného žáka základní školy. Mladinká Božena se šance chytla za pačesy. Několik let umělecky zrála a vytvářela si svůj vlastní rukopis. Svoje hmatové vnímání začala vkládat do práce s hlínou. Začala pracovat v Axmanově ateliéru a trávit tam veškerý svůj volný čas. Zatímco její vrstevníci chodili na diskotéky a zažívali první lásky, ona žila jen svou hlínou. Když se měla Božena rozhodnout, kam půjde na střední školu, chtěla mít co nejvíce času na sochařinu a volba tedy padla na rodinnou školu. Tu nakonec nedodělala a přestoupila na obchodní akademii.

V necelých osmnácti za sebou měla už několik výstav. V 90. letech vystavovala v brněnském Domě umění nebo třeba v Moravské galerii. Pod jejíma rukama vznikl i obrovský reliéf Cyrila a Metoděje pro kapli ve Vlaštovičkách u Opavy.

RODINA DOSTALA PŘEDNOST PŘED KARIÉROU

S manželem se seznámila na škole. „Vztah nebyl zpočátku jednoduchý, protože manžel není Rom. Rodina mého muže špatně nesla, že jeho

budoucí manželka je Romka, ani moji rodiče nebyli šťastni, že jejich dcera se provdala za Čecha. Víte, nevidomí lidé neřeší etnický původ a barvu kůže, není to pro ně podstatné,“ vysvětluje.

Později pracovala v brněnské dílně a své nové výtvořky ukázala i starému příteli Štěpánovi Axmanovi. Ten byl prací sochařky mile překvapen. V té době ji také začaly oslovovat galerie. „Někdy se stalo, že za to nebylo žádné finanční ohodnocení, ale s tím už musí umělec už počítat,“

vzpomíná. V devatenácti začala Božena veškeré zakázky odmítat, protože začali s manželem řešit problémy běžné mladé rodiny. Hledali bydlení, zaměstnávala je výchova jednoho a později dalšího dítěte. Další roky strávila péčí o domácnost a rodinu. „V tu dobu jsem byla v jednom kole, ale i tak jsem vždy přijala nějakou soukromou zakázku. Pro nevidomou matku dvou zrakově postižených dětí to není zrovna snadné. S modelováním jsem se musela na celých patnáct let rozloučit. Ke své milované hlíně jsem usedla jen sporadicky,“ říká Příkrylová, která před rokem ukončila několikaletou spolupráci se společností Tyflocentrum v Brně, kde vedla keramickou dílnu s užitkovou keramikou, která se prodávala na jarmarcích.

Málokdo ví, že Božena Příkrylová vytvořila i jednu součást pamětní desky pro Černovice u Kunštátu, dále sochu Madony, která je na Svatém kopečku u Olomouce, která patří mezi autorčiny nejoblíbenější. Mezi jejími díly najdeme i metr vysokou sochu Spravedlnost, která se nalézá v budově ochránce lidských práv v Brně. Sochy Milenci a Strach vystavovala v Moskvě v rámci výstavy Svět haptický. Má za sebou více než třináct autorských výstav. Nedávno navázala spolupráci také s Muzeem romské kultury v Brně. A protože ji láska k sochařství neopustila, začíná se svou vášní znovu.

MIROSLAV BALOG: MALÍŘ ROMSKÝCH TRADIC I POPOVÝCH HVĚZD

Renata Kováčová / Foto: archiv Miroslava Baloga

Bez štětce, barvy a plátna si Miroslav Balog (59) z Chomutova svůj život nedovede představit. Malování je jeho celoživotní vášní. Kromě toho je i vynikajícím muzikantem.

„PAŠERÁK“ OBRAZŮ

Miroslav Balog se narodil v Michalovicích, dětství však strávil ve slovenských Budkovicích. Má dalších pět sourozenců. „I když se snaží, jak můžou, umělecký talent jsem podědil jen já,“ směje se. Dar muzikálnosti a výtvarného nadání má nejspíš po svém strýci, který byl především výborný muzikant, ale ve volných chvílích maloval i obrazy.

Když strýc zemřel, namaloval Miroslav jeho portrét v životní velikosti a věnoval ho jako dar jeho manželce. „Teta byla moc dojatá a šťastná, strýc byl vlastně první, kdo ve mně objevil talent a podporoval mě,“ vypráví Balog.

V 80. letech se Miroslav odstěhoval do Čech a po skončení povinné

vojenské služby se oženil. V té době potkal člověka, který ovlivnil celou jeho další tvorbu. Potkal Josefa Chalupického, člověka, který ovlivnil celou jeho další tvorbu. Naučil ho malovat olejovými barvami a používat různé další malířské techniky. Pan Balog se zanedlouho začal uměním živit a obrazy na zakázku maluje dodnes, především portréty, krajiny nebo květiny. Zároveň si nechal otevřená i zadní vrátka a začal studovat večerní školu, obor strojní zámečnick. „Pan Chalupický nebyl jen můj učitel. Vnímám ho jako člena rodiny, mé děti mu dokonce říkaly „dědečku“. Naučil mě toho opravdu hodně a já mu za to jsem moc vděčný,“ vzpomíná na idylické časy.

Pak ale přišel převrat a Miroslav Balog si musel položit otázku, zda se malováním bude živit. V té době už měl navíc čtyři děti, které potřeboval zabezpečit. Začal tedy podnikat ve stavebnictví a malbě se věnoval jen tak pro radost. Při jedné zahraniční cestě vezl jako dar obraz znázorňující Ludvíka XIV. Na hranicích si mysleli, že se jedná o plagiát nějakého slavného díla. Nikdo mu nevěřil, že je skutečným autorem obrazu a nakonec si musel nechat vystavit znalecký posudek, který určil, že obraz je skutečně jeho dílem.

PAPEŽ I MICHAEL JACKSON

Miroslav Balog je velice starostlivý otec, kterému vždy záleželo na vzdělání dětí. Podporoval je ve všem, co pro ně bylo důležité. „Táta je ten, kdo nás žene neustále kupředu,“ říká o něm dcera Marie Balogová. Ze čtyř jeho dětí podědil talent hlavně syn Milan, který kreslí portréty na zakázku. „Je to takový můj pomocník,“ říká Miroslav. „Když maluji, stojí vedle mě, pomáhá mi s mícháním barev a podává mi štětce. A já ho učím všechno, co umím, aby mohl jednou malovat jako já,“ říká hrdě.

Inspiraci čerpá porůznu: ze společenské atmosféry, ze situace, která se v ní aktuálně řeší. Když zemřel jeho oblíbený zpěvák Michael Jackson,

namaloval několik jeho obrazů. Podobně nalezneme v jeho tvorbě i několik obrazů Karla Gotta či Václava Havla, jehož je obdivovatelem. Jako silně věřící člověk má ve své sbírce obrazy s křesťanskou tematikou. Co se týče romské motiviky, věnuje se například specifikům romských pohřbů. Miroslav Balog také namaloval několik autoportrétů a aktů. Všechny obrazy zdobí jeho dům.

ČEKÁNÍ NA ŠTĚSTĚNU

Miroslav má velkou touhu obrazy

vystavovat a dosud čeká, až narazí na „ty správné lidi“, kteří by mu pomohli jeho sen zrealizovat. V mezičase však nezahálí: zařídil si živnostenský list a vydal se hledat práci do sousedního Německa, kde nyní zaměstnává několik desítek lidí v oboru stavebnictví.

V Německu často pobývá i několik týdnů. „Je to dosti náročné, protože bývám dlouhou dobu odloučený od rodiny. Doufám, že se ještě dočkám a sen o výstavě mých obrazů se stane skutečností,“ uzavírá Miroslav Balog.

IN MEMORIAM: „ROMŇI“ CEIJA STOJKA

Karin Berger / Foto: © navigatorfilm

Karin Berger v lednu roku 2013 zemřela ve věku 80 let Ceija Stojka. Co všechno nám zanechala! Do svých textů i maleb promítla své zkušenosti, šťastné i ty bolestné. Zanechala po sobě dílo, které vypráví o romském údělu a s jehož pomocí bojovala za to, aby se nikdy nezapomnělo na zločiny páchané na jejím milovaném národu.

S Ceijou jsem se seznámila v roce 1986 během rozhovoru s její sestrou Katharinou. Vedly jsme krátký a intenzivní rozhovor o jejích zkušenostech z koncentračních táborů. Ceija se mi zmínila o rukopisu své knihy. Během jedné z mých prvních návštěv u ní doma mi text předala a v roce 1988 vznikla kniha *Wir leben im Verborgenen* (Žijeme ve skrytu, česky vyšlo v roce 2008, pozn. překl.). Titul velice výstižně popisuje situaci Romů a Sintů po roce 1945, kdy se ze strachu z diskriminace a znevýhodňování téměř stáhli z veřejného života. U rakouské veřejnosti zažehla kniha první jiskru, díky které docházelo k postupnému sebeorganizování Romů a Sintů a jejich otevírání se směrem k veřejnosti. V prosinci 1993 byli Romové v Rakousku uznáni jako národnost.

S Ceijou jsme se po tomto setkání začaly přátelsky stýkat. Postupem času nás spojily další knižní a filmové projekty, které jsme společně realizovaly během následujících 25 let. S vydáním první knihy se rozběhla i Ceijina kariéra. Začala též malovat a své obrazy představila na mnoha výstavách po celém světě. Navíc se

stála protagonistkou celovečerního filmu *Ceija Stojka – Porträt einer Romni* (Ceija Stojka – portrét Romky, pozn. překl.) pojednávající o její životní cestě, i filmu s názvem *Unter den Brettern hellgrünes Gras* (Pod prkny je svěží tráva, pozn. překl.), ve kterém sugestivně líčí dobu svého pobytu v koncentračním táboře Bergen-Belsen. Okruh jejích přátel se stále zvětšoval,

sahal od Japonska po Spojené státy. Její knihy byly přeloženy mj. do italštiny, nizozemštiny, češtiny a japonštiny. Ceija se stála ambasadorkou romské historie a kultury. Její přítomnost a charisma možná přispěly ke zmizení nejednoho předsudku.

U Ceiji jsem si vážila její velké otevřenosti, kterou během života projevila vůči mnoha lidem. Otevřená ale byla i sama vůči sobě. Nepřetržitě žila se svou bolestí, hleděla jí tvářít v tvář. Myslím, že právě její bolest jí dávala sílu znovu a znovu mluvit o svých zkušenostech z koncentračních táborů, jako by o nich mluvila poprvé. Stále znovu mě překvapovala skutečnost, že – přes hrůzy, které prožila – nebyla nenávistná. V jejích textech i vzpomínkách nezaznívala žádná obviňování. Když jsem se jí jednou na to ptala, její odpověď zněla, že kdyby nenáviděla pachatele a pachatelky, nemohla by pociťovat v životě radost. Ceija se spolehla na to, že pachatelé dostanou svůj trest od boha.

Množství Ceijiných přátel, mě nevyjímaje, si vážilo její spontaneity, podnikavosti a projevu často

okořeněného špetkou drsného vídeňského humoru. Měla talent naslouchat a udílet rady. Krom toho skvěle vařila, a když k ní šel člověk na návštěvu, stály její kulinářské skvosty již připravené na sporáku. Měla jsem ráda i elegantní a originální styl, který si zachovala až do vysokého věku, její vždy znovu překvapivé, nekonvenční názory, a nepřeborné množství zkušeností, které sesbírala a reflektovala. Nepoznala jsem dosud nikoho, kdo by znal lidi tak dobře jako Ceija.

Dílo, které po sobě zanechala, je dodnes aktuální a má čím dál větší dopad.

V roce 2014 vyšla obsáhlá kniha Ceijiných obrazů s názvem *Sogar der Tod hat Angst vor Auschwitz* (Dokonce i smrt má strach z Osvětimi, pozn. překl.) od Matthiase Reichelta a Lith

Bahlmannové, doprovázená dvěma výstavami v Berlíně. V americkém Seattlu se v rámci projektu Music of Remembrance bude v květnu konat premiéra multimediální kompozice skladatelky Mary Kouyoumdjianové s názvem *To open myself, to scream* (Otevřít se, křičet, pozn. překl.). V jihofrancouzské Marseille se bude už v březnu a v dubnu pořádat velká výstava se scénickými čteními z Ceijiny knihy *Träume ich, dass ich lebe?* (Sním o tom, že žiji?, pozn. překl.) přeložené do francouzštiny.

Tahy štětcem, které Ceija umísťovala na svá plátna, a občas poněkud vzpurná písma, která vkládala na papír; to vše tvořilo obrazy, které nám dokázaly zprostředkovat její zkušenosti. Jednoduše a působivě vyprávějí o životě Romky poznamenaném hlavními politickými proudy minulého

století. Její obrazové světy však zároveň stále znovu sdělují, že její osud nebyl jen osudem jednotlivce.

Z němčiny přeložil Markus Pape.

TERNE ČHAVE: NESPOUTANÁ ENERGIE

Jana Baudyšová / Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Po úspěšném albu *Bo me som Rom* (Protože jsem Rom), které vyšlo na jaře před dvěma lety, chystají v těchto dnech Terne Čhave (Mladí kluci) své další, zbrusu nové album. Na nové nahrávce nebudou chybět ani zajímaví hosté v čele se špičkovým britským saxofonistou Giladem Atzmonem. Ten sám má na kontě spolupráci třeba s Robbie Williamsesem, Sinead O'Connor, Paulem McCartneym nebo Pink Floyd.

Terne Čhave – jako jedna z mála romských kapel – se od svých počátků v 80. letech sice drží svých romských kořenů, nespokojuje se však s nekonečnými variacemi na klasické čardáše. Vydávají se na svébytnou cestu do různých oblastí od folku přes world music až po styl, který si sami příznačně nazvali rom´n´roll. Kromě výše jmenovaného alba má kapela na kontě ještě další tři – *Avjam Pale* (2003), *Kaj džas* (2004) a *More, love!* (2008), za které získala cenu Anděl za nejlepší české album v kategorii world music.

Nemalé úspěchy slavili královéhradečtí muzikanti už před rokem 1989 na Portě v Plzni. Po revoluci, pod vlivem několika nepříjemných zážitků se skinheads, se Terne Čhave rozhodli s hraním skoncovat. Naštěstí ale mají hudbu v krvi a život bez ní si nedovedou představit. Na přelomu tisíciletí tak přišel comeback, který byl o rok později korunován vítězstvím v divácké soutěži na festivalu Zahrada 2001 v Náměšti na Hané. Od té doby mají za sebou úspěšnou řadu šňůr koncertů u nás i v zahraničí.

A KAM SE NA TERNE ČHAVE VYDAT LETOS?

20/4 – Praha, *Café v lese* (+ *Živé kvety*), 20:00
 25/5 – Praha, *Střelecký ostrov* (+ *Vasilův Rubáš & Cirkus Problem*), 19:00
 27/5 – Černošice, *Jazz Černošice*, 22:00
 10/6 – Česká Lípa, *Všudybud*, 23:00
 16/6 – Praha, *Jazzdock*, 22:00
 17/6 – Brno, *Obrfest*, 21:00
 30/6 – Hradec K., *Festival Divadlo evropských regionů*, 22:00
 01/7 – Hradec nad Moravicí, *Hradecký slunovrat*, 23:50
 15-20/8 – Festival Banát, Rumunsko

„Těšíme se na vás opravdu moc na našich koncertech! Kapela Terne Čhave hraje pro fanoušky a právě díky jejich zájmu a podpoře skupina úspěšně funguje již přes dvacet let. Po letech, kdy skupina hrála v zahraničí, si užíváme hraní doma a na každém koncertě se nám daří vytvořit spolu s lidmi svobodnou, nespoutanou energii... prostě chceme, aby naše hudba bourala bariéry mezi lidmi a dělala jim dobře. A to je hlavní důvod našeho snažení,“ vzkazuje čtenářům Romano vodi kapelník Gejza Bendig.

ROMSKÝ HOLOCAUST V DOKUMENTU: DLUH, SPLACENÝ (POUZE) ŽÁNROU

Adéla Gálová / Foto: Jeden svět

Slovenský dokumentarista Robert Kirchhoff není žádný nováček. Před bezmála čtyřmi lety se blýskl filmem *Kauza Cervanová* na motivy jedné z nejzáhadnějších vražd éry minulého režimu a originální způsob pojetí, pečlivá a dlouhodobá příprava i suverénní práce se scénářem a aktéry mu přinesly významný kritický i divácký úspěch. Režisérova důkladnost a trpělivost věnovat se zvolenému tématu podrobně a ze všech stran se ještě důrazněji projevila u jeho nejnovějšího počínu *Díra v hlavě*. Film, který je v mnoha ohledech unikátní, totiž vznikl celých 13 let, během kterých tvůrce brázdil Evropou a střádal svědectví o „zapomenutém holocaustu“ – neboli zvěrstvech, kterých se evropská společnost dopouštěla během druhé světové války na svých romských občanech.

Pro Kirchhoffa nejsou Romové „novým“ tématem – jejich osudům minulým i současným se systematicky věnoval už během práce na svých předchozích dokumentech *Čierne slovo* – Kálo lāv (1999), *Rómsky holocaust* (2008) či *Cesta lesem* (2014). Každý z nich ostatně po svém předznamenal jeho dokument nejnovější. A na způsobu, jakým Kirchhoff s látkou pracuje, je víc než patrné, že nejde o volbu nahodilou, případně motivovanou potřebou těžit z aktuálních etno-exotických trendů, nýbrž o „volbu srdcem“, jež vyrůstá z patřičně informovaného a analytického podhoubí a – pakliže se vydám cestou mírné spekulace – možná i charakteristického pocitu špatného svědomí. Následkem toho je, že Kirchhoff programově upouští od dnes už téměř samostatného žánru sentiment-holocaustu na straně jedné, od suché TV dokumentaristiky mluvících hlav na straně druhé. Obojí filmu jednoznačně prospívá, byť je

třeba zmínit, že smyčcový hudební podkres filmu, který patří právě mezi nejohranější klišé daného typu dokumentů, se z nějakého důvodu probojoval i do Díry v hlavě. Lze jej ale snadno „odpustit“. To, co probíhá v obraze, je totiž, za značné podpory civilního způsobu snímání, dostatečně výmluvné, aby dokázalo samo o sobě vyslat vzkaz, o který šlo nejspíš režisérovi především: hrůzy, vraždy, násilnosti se děly, okolí lhostejné bylo, adekvátní pieta pro romské oběti chybí. Přesah do současnosti, dědictví společenské apatie i bezprecedentní zametání historických fakt pod koberec, které vyniká zejména v kontrastu s tím, jak společnost zacházela a dosud zachází s odkazem holocaustu židovského, jsou hlavní devizou filmu. Zbytek tvoří „jen“ – vzpomínky, události, příběhy, ty osobní, a pochopitelně drastické, jak nepřekvapivě napovídá i název filmu; morbidní slovní hříčka odkazující ke

konkrétnímu koncentračnickému zážitku a zároveň fungující jako metafora limitů společenské paměti.

Jsou však (tyto) příběhy samy o sobě schopné hovořit o holocaustu jiným způsobem, než jaký jsme měli dosud možnost poznat? Přibližují jeho podstatu či esenci blíže než k hranici čisté obludné hrůzy, která může být jen kvadraticky násobena výčtem stále horších, pekelnějších, perverznějších muk, dnes už reprezentovaných na úrovni symbolů pouhými jmény jako Dachau, Osvětim, Jasenovac? Domnívám se, že v rámci dokumentárního žánru je to možné jen stěží, ne-li vůbec. Přestože tedy patří *Díra v hlavě* v daném žánru na dokumentaristickou špici, s pátráním po „opravdové blízkosti“ holocaustu je, domnívám se, paradoxně nezbytně spjatý odstup, jaký může poskytnout jen fikční rámec literatury nebo hraného filmu.

●

ROMANO HOLOKAUSTOS ANDRO DOKUMENTOS: O ADOŠAGOS, POČIMEN (ČA) SAR ŽANROS

Adéla Gálová

Slovačiko dokumentaristas o Robert Kirchhoff imar vareso džanel. Anglo štar berš kerđa lačho filmes *Kauza Cervanová*. Leskero motivos has jekh čudno murdaripen andro komunisticko režimos. Originalno dikhiben, mišto kisitimen buči the suverenno buči le scenariha the le akterenca leske ande igen lači kritika. Mek buter has te dikhel sar o režiseris bajinel pal o tematos the duminel pal leste savore serendar andro leskero nevo filmes *Díra v hlavě*. O filmes hin andro but aspekta unikatno, o režiseris les kerelas dešthetranda berš. Phirelas pal e Evropa the kidelas upre o fakta pal „bisterdo holokaustos“ – abo igen bare bibachtalipena, save o manuša andre Evropa kerenas le Romenge.

Vaš o Kirchhoffos nane o Roma „nevo“ tematos – pal lengero dživipen varekana the akana imar kerelas o dokumenta *Čierne slovo* – Kálo lāv (1999), *Rómský holocaust* (2008), abo *Cesta lesem* (2014). Andro savore dokumenta has imar te dikhel, savo avela leskero nevo dokumentos. Sar kerel o Kirchhoffos o dokumenta, hin te dikhel, hoj palal but duminel. Leskeri motivacija na dikhel aktualna etno-eksoticka trendi. O dokumenta kerel „jilestar“, kidel upre but informaci, hin palal but buči – te čeporo špekulinava – phenava, hoj palal šaj avel oda, hoj pes na mišto šunel, te džal pal o holokaustos. Vašoda imar o Kirchhoff na kerel žanros sentimentos – holokaustos pre jekh sera, pre aver sera na kerel tiš čučo TV dokumentos kaj vakeren ča o šera. Predal o filmes oda hin lačhes. Pal soste kempel vareso te phenel, hin o bašaviben. Andro filmes hin avka sar andro aver dokumenta smičcovo bašaviben. Kada leske šaj lokes „odmukhas“. Oda, so dikhas hin zoralo čačipen, savo amenge sikhavel, oda, so o režiseris

kamelas: bibachtalipena, murdaripena, demavipena has kerde, but manušenge oda has jekh, adekvatno pieta vaš romane murdarde manuša nane. The akana na kempel te bisterel, e apatija maškar o manuša the oda, hoj historicka fakta pen garuven, the ňiko pal lende na vakere, o kontrastos, sar o manuša dikhen o holokaustos,

te džal pal o Čhinde, oda hin anglune diviziji andro filmes. Oda aver hin „ča“ – leperiben, ačhibena, paramisa the savoro oda hin but pharo, avka sar imar phenel o nav, sar pes o dokumentos vičinel; morbidna lavora, save šaj phenen pal o dživipen andro koncentračno taboris, abo len šaj šunas sar metafora, sar the so o manuša leperen/bisteren.

Šaj ala paramisa korkore phenen pal o holokaustos vareso aver, vareso, so mek nadžanas? Sikhaven mek pašeder leskeri esencija, buter sar savore bibachtalipena pal save džanas, u aven amenge pre godi, te ča šunas o nava Dachau, Osvětim, Jasenovac? Duminav hoj andro dokumentarno žanros oda mišto na džal. O dokumentos *Díra v hlavě* hin kerdo igen mišto, perel maškar nekfeder dokumenta, no našti „čačikanes“ o holokaustos sikhavel. Kada pes del te kerel feder andre literatura či filmes.

●

VARHANÍK KAMIL VAVREK: HUDBA JE PROPOJENÍ S BOHEM

Jana Šedivcová / Foto: Jana Šedivcová, archiv Kamila Vavreka

„Romům nejvíc chybí vzdělání. A také odvaha a umění povznést se nad předsudky dnešní společnosti,“ říká romský varhaník a zakladatel neziskové organizace Šance pro talent Kamil Vavrek (37). Jeho samého prý vytáhli ze dna náhradní rodiče-pěstouni. K šanci na lepší osud se tak dnes snaží dopomoci (nejen) romským dětem i on.

Snad i proto, že mu v nelehkých začátcích hodně pomohl osud, který ho z kojeneckého ústavu „zavál“ do skvělé náhradní rodiny, která jemu i jeho dalším sourozencům poskytla tu nejlepší péči i vzdělání, snaží se dnes Kamil tento dar oplatit. Jeho maminka Daniela Cincibusová se během svého života starala celkem o dvacet dva dětí a za svou takřka profesionální rodičovskou péči obdržela v roce 2015 dokonce ocenění Roma Spirit.

Skvěle vychovala i svého syna Kamila, který se vydal v jejích šlépějích. „Maminka je hudebně založená; to díky ní jsem začal hrát na housle a na klavír. Táta pracoval jako psychiatr. Odmalička jsem viděl, že mí rodiče pomáhají, takže bylo jen přirozené, že já jsem chtěl taky,“ směje se vynikající varhaník. A pomáhat se mu opravdu daří.

VARHANÍK A FILANTROP

Přiznává, že mu v životě hodně pomáhá i víra v Boha, kterou mu rodiče vštípili. „Věra se do mého života promítá hlavně tak, že člověk cítí trochu hlubší význam v tom žít pro něco, co dává smysl,“ popisuje Kamil, co je pro něj na náboženství i na charitě důležité. A protože studoval

V současné době působí Kamil mimo jiné jako varhaník a korepetitor Československé církve husitské v Praze. P.6. zahraje na Noci kostelů v Kosteletě Sv. Mikuláše na Starém městě.

na konzervatoři varhanní a duchovní hudbu, většinu svého života tráví za kostelními varhany, jejichž zvuk ho uklidňuje, a hudba je pro něj ideálním propojením s Bohem. „Hudba pro mě znamená mnoho. Každou neděli hraji při bohoslužbách, což je na konci týdne velmi obohacující,“ vysvětluje.

Mimo varhanickou profesi se Kamil Vavrek snaží otevírat dveře sociálně znevýhodněným dětským talentům. „Fond Šance pro talent vznikl teprve

loni, podařilo se nám už podpořit nákladné studium jednoho velmi nadaného chlapce nebo studentku, která se zaměřuje na cizí jazyky,“ popisuje Vavrek aktivity, kterými se mimo svou koncertní činnost zabývá. A aby toho neměl málo, pracuje Kamil ještě pro reklamní agenturu, kde má na starost hlavně stálé klienty.

RODINA JE ZÁKLAD VŠEHO

A jak vlastně vnímá své romství? Pátral někdy po skutečných kořenech své romské rodiny nebo svého talentu? „Po svých kořenech jsem samozřejmě pátral. Setkání s biologickým otcem bylo přínosné a jsme pořád v kontaktu. Jsem za to rád,“ říká Kamil. Špatné vzpomínky na dětství našťěstí nemá, a protože vyrůstal v náhradní rodině odmalička, za náhradní ji podle vlastních slov vlastně nepovažuje. „Myslím, že základ všeho jsou především dobré vztahy v rodině. S rodiči, sourozenci i širším okolím,“ uzavírá Kamil Vavrek své vyprávění. „Přál bych si, aby se lidé měli víc rádi, aby si víc naslouchali, uměli se zklidnit a společně se domluvit.“

Kamil Vavrek s rodiči

O ORGOVANISTAS O KAMIL VAVREK: O BAŠAVIBEN HIN O DEL ANDRO JILO

Jana Šedivcová / Foto: Jana Šedivcová, archiv Kamila Vavreka

„Le Romenge nekhbuter kempel o sikhľuvipen andro školi. U tiš oda, te na daran olestar, sar pre lende o manuša dikhen,“ phenel romano orgaňistas the šeralo andre narajipneskeri organizacija Šance pro talent o Kamil Vavrek (37). Les korkores cirdle upreder e daj the o dad – pestuňi.Te del o vast andro dživipen avre na ča romane čhavorenge kamel akana the jov korkoro.

Šaj avel, hoj vašoda, hoj les o dživipen „ligenda“ khatar o čhavorikano kher andre lachi famelija, savi pal leste the pal aver čhavore but bajinelas u paš savi šaj sikhľolas pre škola, kamel akana savoro te del pale. Leskeri daj e Daniela Cincibusová bararda avri bištheduj čhavore, u vaš kajsi sar profesionalno buťi chudľa andro berš 2015 e cena Roma Spirit.

Igen mišto ľikerda avri le Kamilos, savo džal ajse dromeha sar joj. „E daj kamel, the mišto šunel o bašaviben: „vaš lake chudľom te bašavel pre lavuta the pro klaviris. O dad has psichiatros. Ciknorestar dikhavas, sar den avre manušenge o vast, ta kamavas oda te kerel sar jon,“ asal igen lacho orgaňistas. U džal leske oda mišto.

ORGAŇISTAS THE FILANTROPOS

Phenel, hoj hin čačipen, hoj les del tiš e zor oda, hoj pačal le Devles, avka, sar les sikhade e daj the o dad. „O pačaviben mange sikhavel o drom, sar te dživel avka, te o dživipen nane čučo,“ phenel o Kamilos, so hin andro pačaviben the e charita angluno. Sikhľuvelas pre konzervatoria o bašaviben pro orgovanis the duchovno bašaviben, ta pale the pale bešel pal o orgovana andre khangeri, u rado šunel lenger o hangos, avka hin leskero jilo pašeder paš o Del. „O bašaviben hin predal mande igen but. Sako kurko bašavav andre khangeri, so mange anel pro agor andro kurko barvalipen,“ phenel.

Te na kerel e profesija, ta kerel buťi predal o čhavore save hine čore u hin len talentos. „O Fondos šance pro talent has phundradí ča oka berš, no imar dine o vast jekhe čhavoreske, bo leskero sikhľuvipen molas buter love, the mek jekha čhajorake savi sikhľol o čhiba, phenel o Kamil Vavrek. U te les oda nane čepo, ta mek kerel buťi andre

Andre ala dživesa o Kamil Vavrek bašavel pre orgovanos the kerel korepetitoris andre Československo cirkva husitsko Prahate.

jek agentura, kaj bajinel pal o klienta, so ke lende phiren.

E FAMELIJA HIŇI ANGLUŇI ANDRO SAVORO

U sar dikhel oda, hoj hino Rom? Rodelas varekana peskera da the le dades, abo oda, pal kaste les hin o talentos? „rodavas la famelija, kamavas te džanel kaskero som. Dikhľom man mire dadeha the som leha andro kontaktos. Som igen rado,“ phenel o Kamilos. Has les but šukar dživipen andre famelija

kaj barila avri, u e famelija ľikerel sar peskeri. „Duminav, hoj te pen o manuša andre famelija kamen, ta oda del manušes zor,“ mek dothovel o Kamil Vavrek. „Kamav, te o manuša šunen jek avres, te pen buter rado dikhen, šunen the džanen pen te dovakerel.“

9.junoste šaj le Kamilos dikhen sar avla Noc kostelů andre khangeri Sv. Mikuláše Prahate pro Staré Město.

MOJE CESTA DO KANADY ANEB JAK JSEM SE NAUČILA MÍT RÁDA TURBULENCE

Iveta Kokyová

Na pomezí cestovního deníku a literatury: takový je žánr seriálu Ivety Kokyové, jejíž osobně laděné vyprávění o zkušenostech z cest i rodinného života představíme v Romano vodi na pokračování. Ve třech dílech se dočtete o všem, co Iveta prožila v Kanadě, která se v posledních deseti letech stala vyhledávanou destinací českých a slovenských Romů na cestě za životem ve svobodnějších a důstojnějších poměrech.

Jsem v nemocnici na pohotovosti. Příšerně mě bolí záda pod lopatkou, brní mě prsty. Lékař mi doporučuje neurologa, jdu za ním s doporučenkou. Napíchl mi infuzi. Cítím ospalost. S manželem jsme rozhádaní, ale syn, který mne doprovodil k lékaři, mu stejně volá, aby pro mě přijel autem. Jedeme domů. Přemísťuji se do pokojíku k dceři Verunce, odpočívám, ale mám bolesti. Vzala jsem si dovolenou, abych nemusela na neschopenku.

Po třech dnech rekonvalescence v dceřině pokoji cítím stále únavu. S manželem v ložnici ležet odmítám, dcera si ale stěžuje, že nemůže v noci spát, protože skřípu zubama.

„Vypadni z pokojíku, nemůžu se kvůli tobě vyspat,“ říká mi zničehonic. Od vlastní dcery mě to šokuje. Pod vlivem silných léků vnímám všechno dvojnásob emotivně a jsem úzkostlivá. Verunku to evidentně nezajímá.

Říká, že moje problémy nejsou její starost. Tímto má trpělivost končí. S brekem si volám taxíka. Špatně snáším, že je moje dcera neústupná, že jí chybí pokora a že dává vždycky přednost vlastnímu pohodlí.

Poslouchat muže, jak nadává a donekonečna vytahuje na světlo minulost je příliš velké sousto. Špatně snáším pocity bezmoci ve vlastním bytě. Jsem na pokraji zhroucení. Balím do tašky pár základních věcí a odcházím. Nasedám do taxíku. Můj milovaný syn mě doprovází, je mu to líto. Dává mi pusy, loučí se se mnou. Pláču a bolí mě u srdce.

Taxi zastavuje na terminálu, volám sestře, že jedu k ní. Vyzvídá, co se stalo. Manžel za mnou přijíždí na terminál. Prosi, abych se vrátila zpět domů, v očích má slzy. Tohle prý nechtěl. Já ale nasedám do autobusu a jedu do Prahy za sestrou. Sedím a pláču, jsem k nezastavení, lidi na mě koukají.

Sestra mě čeká na Rájské zahradě. Pomáhá mi s taškou. Mezi vzlykáním jí všechno vyprávím.

U sestry jsem týden. Zažívám tu dobré i zlé. Honza a sestřička se mě snaží rozveselit, pomáhají mi. Opravdoví přátelé. Kvůli manželovi sestřiny spolubydlíci ale nakonec hledám jiný podnájem. Znáám svou prudkou povahu a nechci sestře přitěžovat tím, že bych se s tím člověkem pustila do křížku.

Stěhuji se do pronájmu, který jsem našla přes syna své sestřenice Marušky. Mám z toho velkou radost, byt je krásný a čistý. Tady tedy budu bydlet až do svého odletu do Kanady, skoro měsíc. Navštěvují mě mé přátelé. Jsem ráda, bez nich bych to nezvládla. Až z Karlových Varů přijíždí má spolužačka ze střední školy, aby se se mnou rozloučila.

Cesta do Kanady se blíží, už za čtyři dny! Pozvala mě tam druhá dcera. Jsem nervózní a napjatá. Nikdy jsem neletěla! Jsem v neustálém stresu. Nevím, co mě čeká.

Po delší době jsem se ocitla ve svém bytě. Všechno se mi nějak vzdaluje. Přichází syn se slovy: „Mami, co tu děláš? Jsem rád, že jsi doma.“ Svěřuje se mi, že když přišel z práce a uviděl mě doma, cítil se zase jako malé dítě. Cítil se v bezpečí a silně vnímal své

synovské pouto. Je smutný, že odlétám. Špatně se s tím smiřuje. Vysvětluji mu, že můj odlet spoustu problémů vyřeší, například ty vztahové, a že má vnoučata mě teď potřebují víc. Syn má strach, kdo ho bude hájit a bránit před otcem. Perou se ve mně různé emoce. Musím být silná a věci řešit, jak přicházejí.

Manžel je v práci a volá mi. Ptá se, v kolik mi jede autobus do Prahy. Chce mě vidět, navrhuje, že se za mnou stavi na terminálu. Když přicházím, už tam sedí v autě a čeká na mě. Jde mi naproti. Jeho povaha mu nedá jinak, než se se mnou opět dohadovat. „Proč jedeš zpátky do té proklaté Prahy? Gádžové jsou ti milejší než rodina?“ „Musím tam jet, máme vyhodnocení příspěvků do soutěže.“ Spustí svou starou písničku, plnou výčitek a připomínání hříchů z minula. Přestala jsem reagovat. Nebaví mě odpovídat na stále stejné dotazy a výmysly.

Nasedám do autobusu a začínám psát. Myslím na to, co si sbalím do Kanady. Cítím, jak mě pomalu opouštějí síly.

IVETA KOKYOVÁ
vystudovala sociální práci na Evangelické akademii v Praze. Působila jako externistka romské internetové televize Romea TV, vyučovala romštinu. V současné době studuje romistiku na pražské filozofické fakultě. Dosud publikovala zejména pohádky a povídky, v současnosti chystá vlastní knihu. Ve své tvorbě čerpá především ze svého dětství, příběhů o rodině a autentických zážitků. Je vdaná, má tři děti. Žije v Hradci Králové.

●

MIRO DROM ANDRE KANADA, ABO SAR MAN SIKHL'IL'OM TE KAMEL O TURBULENCI

Iveta Kokyová

Maškar sakod'iveseskere ačhibena pro droma the e literatura: ajso hin o žanros andro serialos, savo irinel e Iveta Kokyová, lakero vakeriben pal o droma the o dživipen la famelijaha tumenge sikhavaha andro Romano vodi. Andro trin kotera šaj genen pal savoro, se e Iveta predžidila andre Kanada, kaj phiren but Roma khatar o Čechi the e Slovensko, u roden odoj phundradeder the feder pativ andro dživipen.

Som andre špitaľa pre pohotovosť. Igen man dukhal o dumo tel e lapocka u angušťa mange idralon. O doktoris man bičhavel le lileha ko neurologos. Dine man e infuzija. Avel pre mande o soviben. Le romeha man halasindom, no miro čavo, savo hino manca, leske vičinel, mi vaš mande avel le motorih. Džas khere. Džav andro kher kaj hini miri čaj e Verunka, pašľuvav, andre buťi mange ilom e dovolenka, te mange na kempel e marodka.

Pal trin džives man mek na šunav mišto. Le romeha na kamav te pašľol, no e čaj imar rušel, hoj našti sovel, bo calo rat žgřitinav le dandenca.

„Imar dža adari, calo rat našti sovav,“ phenel mange e čaj řisostar řiř. Ačľilom sar kařt, kada latar na uřaravas. Ligindom o tabletki ta lakere lava man mek buter dukhan andro jilo. La Verunkake oda hin jekh. Phenel hoj miri bibacht nane lakeri. Ta kada imar hin predal mande but. Chudav te rovel u vičinav mange o taksikos. Na rado dikhav, te miri čaj hiři barikaři u dikhel řa pre peskeri chasna.

Te řunel le romes, sar kořkerel u pale the pale cirdel avri oda, so has imar řirla, oda hin predal mande but. Na kamav man khere te řunel namišto. Imar mange buter na kempel. Thovav andre tařka řa paru hundřici the džav het. Beřav andro taksikos. Miro somnakuno řhavoro džal manca, hin leske pharo. Čumidel man u del mange o vast. Rovav, dukhal man o jilo.

O taksikos terďol pro terminalos, vičinav la pheňake, hoj džav ke late. Phučel mandar so pes ačľila.

Miro rom pal mande avel pro terminalos. Mangel man, te džav pale khere, andro jakha leske o ařsa. Kada na kamelas. No, me beřav andro autobus the džav ke Praha kije phen. Beřav u rovav, o manuša pre mande dikhen the me řa rovav the rovav.

E phen man užarel pre stanica Rajsķá zahrada. Lel mange e tařka. Rovav u savoro lake phenav avri.

Ke phen som jekh kurko. Hin ke late lačhes the nalačhes. O Jančus the e phen manca keren o pherasa, den mange o vast. Čačľikane amala. Ke phen beřel mek lakeri kamaradka le romeha u leha man na kamav te kořel, nane mange pre dzeka, ta mange rodav aver kher. Džanav, hoj mange but na kempel, u chudav man te halasinel, na kamav la pheňake te kerel e bibacht, hoj man ole manuřeha halasinava.

Džav andro aver kher, kaj man bičhaďa o řhavo mira stričnopheňatar, la Maruřkatar. O kher igen řukar, řisto. Kadař beřava, kim na džava andre Kanada, maj jekh řhon. Phiren pal mande o amala. Som rado, bo te jon na uľanas, ta na džanav, so kerďomas. Dži khatar o Karľovy Vary pal mande avel e rakľi, savi manca phirelas andre řkola, te man mek dikhel.

Imar řa řtar džives u džava andre Kanada! Vičinda man miri aver čaj. Čeporo darav, na džanav so man užarel. Mek řoha na džavas le replanoha!

Avľom pale khere. Savoro mange avel andro jakha durededer mandar. Avel o řhavo u phenel: „Mamo, so adaj keres? Som rado, hoj sal khere.“ Phenel mange, hoj sar avľa khere andal e buťi the dikľľa man, řunelas pes sar cikno řhavoro. Has les smirom pro jilo the řunelas andro jilo o kamiben. Hin leske pharo, hoj džav het. Phenav leske, hoj

te džava het, ta savoro avela lokeder. Kamav te dikhel le onuken, bo lenge kempel tiř e baba. O řhavo daral, hoj les řiko na zaačľela muľal o dad. Dukhal man pal leste o jilo. Kempel mange te avel zoraľi the savoro te lel sar oda avel u te mareľ pes oleha.

O rom hin andre buťi, vičinel mange. Phučel, kana mange džal o autobus ke Praha. Kamel man te dikhel, u kamel te avel pro terminalos. Te odoj avav, ta jov odoj imar beřel andro motoris, užarel pre mande. Džal ke mande. Leskeri natura pes pale sikhavel, chudel pes manca te halasinel. „Soske džas pale andre Praha? O gadže tuke hin feder sar e famelijar?“ „Kempel mange te džal, hin man odoj e buťi.“ Jov imar řa pale rakinel, the cirdel avri purane ačľibena. Imar na phenav řiř. Na kamav pale the pale te phenel, hoj savoro, so phenel, nane řačo the hin oda diliňipen. Beřav andro autobus the chudav te irinel. Duminav, so lava manca andre Kanada. Na šunav man mišto, imar man nane zor.

E IVETA KOKYOVÁ

Phirelas andre řkola pre Evangelicko akademia Prahate. Kerelas buťi sar eksternistka andre internetovo televizija Romea TV, sikhavelas e romaři řhib. Akana sikhľuvel e romistika pre filozoficko fakulta Prahate. Dži akana irinelas o paramisa predal o cikne řhavore, the predal o bare manuša. Akana irinel peskeri perřo gendľ. E inřpiracija rodel andro řhavorikano dživipen, andre famelijar the andre oda, so predžidila. Hin la rom, trin řhavore. Beřel andro Hradec Kráľové.

●

MEZINÁRODNÍ DEN ROMŮ V REŽII ARA ART: MŮŽEME SPOLU... TŘEBA SLAVIT!

Líza Urbanová / Foto: Ara Art

Už potřetí pořádá sdružení Ara Art oslavy Mezinárodního dne Romů. V Praze se bude slavit hned několik dní, letošním tématem je „Můžeme spolu“. Přední novinkou je ale hlavně rozšíření oslav mimo Prahu. Společný vizuál i téma se při oslavách MDR objeví v Brně, Ostravě, Českých Budějovicích, Jihlavě, Chomutově a Novém Jičíně, vždy pod taktovkou místních (pro)romských organizací.

„Vnímáme to tak, že Mezinárodní den Romů je událost, na níž by měli nějak participovat pokud možno všichni, kterých se týká. Od počátku jsme proto usilovali o velké množství partnerských organizací, protože jsme toužili po založení tradice jednotných oslav, na nichž budeme nějakou formou spolupracovat všichni. Mám obrovskou radost, že letos poprvé se taková věc podaří a doufám, že tohle směřování v příštích letech nejen udržíme, ale i rozšíříme,“ říká David Tišer, ředitel Ara Art a hlavní organizátor pražských oslav.

A proč zrovna „Můžeme spolu“? „Téma oslav Mezinárodního dne Romů úzce souvisí s tím, co v romské komunitě i v celé společnosti rezonuje. Letošním „Můžeme spolu“ reagujeme na fakt, že životy Romů a Neromů probíhají paralelně vedle sebe a protínají se často jen tam, kde jedni mají s druhými problém,“ vysvětluje David Tišer a dodává, „stát i společnost tvoříme my všichni. My všichni jsme zodpovědní za věci veřejné, my všichni jsme zodpovědní za to, jaká ta situace ve společnosti je. Téma letošních oslav chce lidi povzbudit k tomu, aby společně žili, komunikovali, tvořili

i slavili, aby aktivně hledali cesty k sobě navzájem, aby se společně pokoušeli měnit svět k lepšímu – aby se prostě spolu přátelili. Třeba tak, jak to děláme my“.

V Praze se bude slavit od středy 5. do soboty 8. dubna, kdy vše vyvrcholí slavnostním galavečerem, opět v holešovické La Fabrice. V průběhu týdne bude uvedena romská pohádka „Čirikloro, aneb co říká ptáček“, proběhnou panelové diskuse s představiteli semináře romistiky UK a se zástupci Rady vlády pro záležitosti romské menšiny,

v romské galerii Phundrado Vudar bude uvedena výstava „Čoromoro aneb když gádže mluví romsky“ umělecky reflektující povědomí majoritních Čechů o romštině a těšit se můžeme také na tematický interaktivní mapping v centru Prahy. Na galavečer pak diváci uvidí, kdo všechno „může spolu“, a to na poli hudebním, moderátorském, tanečním i akademickém. Podruhé bude totiž udělena Cena Mileny Hübschmannové za přínos v oblasti romštiny. Na hudební fanoušky čeká Milan Kroka, David Koller, Marta Balážová, Erika Fečová, Milan Demeter, vycházející hvězda českého freestyle rapu Sharkass, slovenská diva Adriana Darfiová alias Gitana, Jan Bendig a mnoho dalších. Již tradičně doprovodí všechny interprety kapela Josefa Feča složená z předních romských hudebníků mladé generace. Skutečným fajnšmekrům se tak opět dostane aranží z dílny slavného kapelníka, ale také fenomenálního slovenského klavíristy Drahoslava Bangy, nejen jazzového kytaristy Tibora Židy či bubeníka Martina Feča, zástupce čtvrté generace proslulé muzikantské rodiny.

PRVNÍ OHNISKA ROMSKÉ LITERATURY

Karolína Ryvolová

Počátky psané romštiny jsou spjaté s raným bojem Romů o právo na sebeurčení. Etnoemancipační hnutí se do Evropy šířilo z Balkánu, kde Romové žili stovky let jako pevná součást Otomanské říše. První časopisy v romštině – Glasul Romilor či Romano lil – vznikaly v prvních dekádách 20. století v dnešním Bulharsku, Rumunsku, Srbsku a v Řecku. Tam všude bylo charakteristické úsilí si na stávajících režimech vyvzdorovat rovnocenná občanská práva.

Jiná situace panovala ve 20. a 30. letech v sovětském Rusku. Romštině se tu dostalo podpory přímo z mocenského centra v rámci Leninovy politiky korenizace, propagující bolševickou revoluci u malých národů skrze jejich etnické jazyky. V roce 1925 byl Romům přiznán status národa a v následujícím roce byla baltská (tzv. chaladitka) romština prohlášena za spisovnou, přestože tehdejší ruská romská elita považovala romštinu za nevhodnou pro psaní a část Romů tímto dialektem ani nemluvila. Skrze vzdělávání v rodném jazyce se komunistická diktatura snažila

Romům podsunout novou ideologii, ale hlavním cílem byla (převážně neúspěšná) snaha donutit kočující Romy, aby se usadili na speciálních romských kolchozech.

Tuto dobu dobře ilustruje příběh Alexandra Germana (1893–1955), výrazné osobnosti tehdejší romské inteligence. Syn českého otce a moravské Romky mluvil a psal rusky, ale když se stal redaktorem Všeruského cikánského svazu, naučil se výborně romsky. Vedle agitek v romštině jako Jdou noví Romové, vykreslující Romy jako součást sovětského proletariátu,

napsal i řadu divadelních her, povídek a poém, a kromě jiného stál i u zrodu divadla Romen.

Slibně rozjetý projekt romského obrození byl Stalinem ze dne na den ukončen v roce 1938. Status národnosti byl Romům odebrán, romské školy byly pozavírány a řada intelektuálů skončila v gulazích. Národnostní vzepětí ruských Romů však zanechalo trvalou stopu a stalo se vzorem pro poválečné romské hnutí na cestě k Mezinárodní romské unii.

•

